«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»
Ректори Донишгоҳи давлатии молия
ва иқтисоди Тоҷикистон
н.и.п., дотсент Сатторзода Б.А.
_____
«17» октябр соли 2026

**ТАҚРИЗИ МУАССИСАИ ПЕШБАР**

**ба диссертатсияи Маҳмадуллои Раҳмони Маҳмадалӣ дар мавзуи «Мукаммалгардонии низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои комплекси агросаноатӣ дар шароити ташаккули экосистемаи аграрӣ (дар мисоли корхонаҳои вилояти Хатлон)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D050800 - Баҳисобгирӣ ва аудит (6D050801 - Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит)**

**Мувофиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ.** Мавзуъ, мақсад, вазифаҳо ва натиҷаҳои асосии диссертатсияи Маҳмадуллои Раҳмони Маҳмадалӣ ба шиносномаи ихтисоси 6D050800 - Баҳисобгирӣ ва аудит (6D050801 - Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит) мувофиқат менамоянд. Аз ҷумла, таҳқиқи асосҳои назариявию методии баҳисобгирии идоракунӣ ба банди 1.3 «Асосҳои методологӣ ва вазифагузориҳои мақсадноки баҳисобгирии муҳосибӣ», омӯзиши амалияи баҳисобгирии хароҷот ва ташкили марказҳои масъулият ба банди 1.7 «Баҳисобгирии муҳосибӣ (молиявӣ, идоракунӣ, андозӣ, корпоративӣ ва ғайра) дар корхонаҳои шаклҳои ташкилию ҳуқуқияшон гуногун, ҳамаи соҳаҳо ва сатҳҳо» ва пешниҳодҳои такмили ҳисоботи дохилӣ ба банди 1.8 «Вижагии ташаккули ҳисоботи муҳосибӣ (молиявӣ, идоракунӣ, андозӣ, корпоративӣ ва ғайра) дар соҳаҳо, минтақаҳо ва дигар бахшҳои фаъолияти хоҷагидорӣ» робитаи бевосита доранд. Меҳвари таҳқиқотро масъалаҳои ташкили баҳисобгирии идоракунӣ, назорати хароҷот ва ташаккули иттилооти ҳисоботӣ ташкил медиҳанд, ки ба муҳтавои ихтисоси интихобшуда ҷавобгӯ мебошанд.

**Мубрамии мавзуи таҳқиқот.** Рушди комплекси агросаноатӣ аз сифати идоракунии захираҳо, ҳамоҳангии фаъолияти истеҳсолкунандагону коркардкунандагон ва дастрасии роҳбарият ба иттилооти боэътимод вобаста мебошад. Дар ин раванд баҳисобгирии идоракунӣ вазифаи муҳим дорад, зеро маълумоти хароҷот, арзиши аслӣ ва натиҷаҳои фаъолияти воҳидҳои истеҳсолиро барои қабули қарорҳои асоснок омода месозад. Барои вилояти

Хатлон масъалаи мазкур бо назардошти мавқеи кишоварзӣ ва коркарди маҳсулоти он аҳаммияти хос пайдо мекунад.

Мавсимияти истеҳсолот, вобастагӣ аз шароити табиӣ, номувофиқии давраи хароҷот ва гирифтани даромад, инчунин талафоти маҳсулот ҳангоми нигоҳдорӣ ва интиқол ташкили баҳисобгирии идоракунии ба хусусиятҳои соҳа мутобиқро талаб менамоянд. Аз ин рӯ, интихоби мавзуи диссертатсия саривақтӣ буда, ба ҳалли масъалаи муҳими илмию амалии рушди таъминоти иттилоотии идоракунии корхонаҳои агросаноатӣ нигаронида шудааст.

**Робитаи мавзуъ бо ниёзҳои соҳа ва мантиқи таҳқиқот.** Дар шароити ташаккули экосистемаи аграрӣ натиҷаи фаъолияти корхона танҳо аз тартиби дохилии идоракунии он вобаста наметонад. Таъхири таъминоти ашёи хом, тағйирёбии нарх, имконияти нигоҳдорӣ, шароити қарздиҳӣ ва талаботи харидорон ба хароҷоту даромади корхона таъсир мерасонанд. Бинобар ин, пайвастани маълумоти дохилӣ бо иттилооти иштирокчиёни занҷираи арзиш зарурати воқеии хоҷагидорӣ мебошад. Муаллиф мавзуъро маҳз аз ҳамин мавқеъ баррасӣ кардааст.

Бартарии гузориши масъала дар диссертатсия аз он иборат аст, ки такмили баҳисобгирии идоракунӣ бо ҷорӣ намудани барномаи алоҳидаи компютерӣ маҳдуд намегардад. Дар кор робитаи байни буҷетгузорӣ, марказҳои масъулият, назорати хароҷот ва ҳисоботи дохилӣ мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтааст. Чунин баррасӣ барои корхонаҳое муҳим мебошад, ки баҳисобгирии молиявиро ба роҳ мондаанд, вале маълумоти онро барои идоракунии фаврӣ ҳанӯз пурра истифода намебаранд.

Мақсади таҳқиқот ба таҳияи асосҳои назариявию методӣ ва тавсияҳои амалии мукаммалгардонии баҳисобгирии идоракунӣ дар асоси равиши экосистемавӣ равона шудааст. Вазифаҳои таҳқиқот аз омӯзиши моҳияти баҳисобгирии идоракунӣ ва хусусиятҳои соҳавӣ оғоз гардида, тавассути арзёбии таҷрибаи корхонаҳо ба моделсозӣ ва таҳияи механизми амалӣ мерасанд. Ин пайдарпайӣ ба мазмуни мавзуъ мувофиқ мебошад.

Объекти таҳқиқот фаъолияти баҳисобгирӣ ва идоракунии корхонаҳои комплекси агросаноатии вилояти Хатлон буда, предмет муносибатҳои иқтисодӣ, ташкилӣ ва иттилоотии марбут ба такмили низоми мазкурро фаро мегирад. Байни объект, предмет ва вазифаҳои таҳқиқот робитаи мантиқӣ мавҷуд аст. Самти асосии таҳқиқот дар доираи масъалаҳои баҳисобгирии идоракунӣ нигоҳ дошта шудааст.

Мувофиқи маълумоти диссертатсия, кор дар доираи мавзуъҳои илмии марбут ба рушди инфрасохтори деҳот ва инфрасохтори рақамии кишоварзӣ иҷро шудааст. Робитаи мазкур таваҷҷуҳи муаллифро ба шароити воқеии фаъолияти корхонаҳо ва имконияти истифодаи натиҷаҳо дар рушди соҳа тақвият медиҳад. Бо вуҷуди ин, арзиши асосии таҳқиқот пеш аз ҳама аз ҳалли масъалаҳои мушаххаси баҳисобгирии идоракунӣ бармеояд.

**Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот.** Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот ба истифодаи адабиёти илмии соҳавӣ, маълумоти расмии оморӣ ва маълумоти ҳисоботии корхонаҳои таҳқиқшуда такя менамояд. Муаллиф барои арзёбии вазъи баҳисобгирии идоракунӣ усулҳои муқоиса, гурӯҳбандӣ, таҳлили иқтисодию оморӣ ва моделсозии иқтиҫодию риёзиро истифода кардааст. Пайвастани таҳлили сифатӣ бо баҳодиҳии миқдории унсурҳои баҳисобгирии идоракунӣ ба асоснокии хулосаҳо мусоидат менамояд. Дар баробари ин, муқоисаи сенарияҳо ва таҳлили ҳассосият имкони арзёбии тағйирёбии натиҷаҳои ҳисобиро фароҳам овардаанд.

Муҳокимаи натиҷаҳо дар конференсияҳои илмӣ, интишори муқаррароти асосӣ ва санадҳои истифодаи тавсияҳо, ки дар диссертатсия зикр шудаанд, аз санҷиш ва истифодаи қисме аз натиҷаҳо шаҳодат медиҳанд. Ҳамзамон, ҳангоми арзёбии натиҷаҳои моделсозӣ бояд хусусияти сенариявии онҳо, вобастагӣ аз вазнҳои интихобшуда ва маҳдудияти доираи корхонаҳои таҳқиқшуда ба назар гирифта шавад. Бо дарназардошти ин ҳолатҳо, натиҷаҳои таҳқиқот барои асоснок намудани самтҳои такмили баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои таҳқиқшуда дараҷаи қобили қабули эътимоднокӣ доранд.

**Арзёбии сохтор ва мазмуни диссертатсия.** Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса, рӯйхати адабиёт ва феҳристи интишороти муаллиф иборат аст. Дар тавсифи умумии кор ҳаҷми он 198 саҳифа, шумораи ҷадвалҳо 22, расмҳо 30 ва адабиёти истифодашуда 196 номгӯй зикр гардидааст. Сохтори бобҳо ҳаракати таҳқиқотро аз асосҳои назариявӣ ба таҳлили вазъи мавҷуда ва таҳияи роҳҳои такмил таъмин менамояд.

Боби якум «Асосҳои назариявӣ ва методии баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити ташаккули экосистемаи аграрӣ» масъалаҳои моҳияти комплекси агросаноатӣ ҳамчун объекти баҳисобгирӣ, хусусиятҳои соҳавию ташкилӣ ва таҷрибаи хориҷиро фаро мегирад. Муаллиф баҳисобгирии идоракуниро бо раванди истифодаи захираҳо ва ташаккули натиҷаи иқтисодии корхона алоқаманд месозад. Ин мавқеъ барои гузаштан аз ҷамъоварии маълумоти гузашта ба истифодаи он дар банақшагирӣ заминаи назариявӣ фароҳам меорад.

Дар зербоби 1.1 комплекси агросаноатӣ ҳамчун маҷмуи робитаҳои истеҳсолӣ ва иттилоотӣ баррасӣ мешавад. Аҳаммияти чунин муносибат дар он аст, ки объекти баҳисобгирӣ бо як амалиёти ҷудогона маҳдуд нагардида, ҳаракати захираҳо ва маҳсулот дар марҳилаҳои бо ҳам пайваст таҳлил мегардад. Дар натиҷа, масъалаи ташаккули арзиши аслӣ ба хусусияти муносибатҳои байниҳиштирокчиёни истеҳсолот пайваст мешавад.

Дар зербоби 1.2 муаллиф ба таъсири хусусиятҳои фаъолияти корхонаҳои агросаноатӣ ба тартиби ташкили баҳисобгирии идоракунӣ таваҷҷуҳ кардааст. Мавсимият ва давомнокии давраи истеҳсолӣ зарурати муқоисаи маълумотро дар давраҳои мувофиқ ба миён меоранд. Ҳамзамон, гуногунии маҳсулот ва мавҷудияти истеҳсолоти ҳамроҳ масъалаи интихоби заминаи тақсимоти хароҷоти ғайримустақимро муҳим мегардонанд. Баррасии ин масъалаҳо ба самти ихтисоси довталаб мувофиқ аст.

Зербоби 1.3 таҷрибаи хориҷӣ ва равишҳои муосири ташкили баҳисобгирии идоракуниро дар бар мегирад. Муаллиф имконияти истифодаи баҳисобгирии хароҷот аз рӯйи фаъолият, идоракунии занҷираи арзиш ва воситаҳои рақамиро бо шароити корхонаҳои маҳаллӣ мепайвандад. Ҷадвали маҳдудиятҳо ва самтҳои мутобиқсозии таҷрибаи хориҷӣ дар саҳифаҳои дахлдори боб аҳаммияти методӣ дорад. Зарурати мутобиқсозӣ ба иқтидори кадрӣ ва молиявии корхонаҳо ба таври дуруст ба миён гузошта шудааст.

Боби дуюм «Баҳодиҳии вазъи муосири баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои комплекси агросаноатии вилояти Хатлон» аз таҳлили муҳити минтақавӣ ва омӯзиши амалияи корхонаҳо иборат мебошад. Дар зербоби 2.1 тамоюлҳои рушди истеҳсолоти кишоварзӣ, коркарди маҳсулот ва фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ баррасӣ шудаанд. Ин маълумот барои шарҳи муҳите хизмат мекунад, ки дар он талабот ба баҳисобгирии идоракунӣ ташаккул меёбад.

Қисми дорои аҳаммияти бештари амалии боб омӯзиши низоми баҳисобгирӣ дар КИ «Сомонҷон», ҶДММ «Тоҷ-Агро», ҶДММ «Оби Ховалинг» ва ҶСК «Комбинати Хӯрокворӣ» мебошад. Дар ҷадвали 2.2.1 мавҷудияти марказҳои масъулият, буҷетҳои солонаю моҳона, ҳисоботи дохилӣ ва барномаҳои муҳосибӣ муқоиса мегардад. Интихоби нишондиҳандаҳо имкон медиҳад, ки байни мавҷуд будани баҳисобгирии молиявӣ ва дараҷаи истифодаи маълумот барои идоракунии корхона фарқ гузошта шавад.

Дар ҷадвали 2.2.4 коэффитсиенти ташхисии сатҳи ташкили баҳисобгирии идоракунӣ аз рӯйи 11 нишондиҳанда ҳисоб шудааст. Қимати он барои КИ «Сомонҷон» 0,227, ҶДММ «Тоҷ-Агро» 0,273, ҶДММ «Оби Ховалинг» 0,114 ва ҶСК «Комбинати Хӯрокворӣ» 0,523 мебошад. Арзиши миёнаи коэффитсиент барои корхонаҳои таҳқиқшуда 0,284-ро ташкил медиҳад. Рақамҳои мазкур хусусияти ташхисӣ дошта, дараҷаи истифодаи унсурҳои интихобшудаи низомро ифода мекунанд.

Муаллиф натиҷаҳои баҳодиҳиро бо амалияи буҷетгузорӣ, калкулятсияи арзиши аслӣ ва таҳлили инҳирофи хароҷот мепайвандад. Хулосаи муҳим аз он иборат аст, ки дар корхонаҳо унсурҳои алоҳидаи баҳисобгирии идоракунӣ мавҷуданд, вале робитаи мунтазами онҳо бо ҳамдигар таъмин нашудааст. Ин хулоса барои асоснок намудани механизми пешниҳодшаванда аҳаммият дорад, зеро масъала танҳо таъсиси шуъбаи нав набуда, ташкили тартиби ҳамоҳанги кор бо иттилоот мебошад.

Ба андешаи мо, муқоисаи корхонаҳо яке аз қисмҳои муфиди диссертатсия аст. Он зарурати муносибати тафриқавиро ба такмили низоми баҳисобгирӣ ба миён меорад. Дар баробари ин, натиҷаҳои чор корхонаи интихобшуда пеш аз ҳама ба ҳамин маҷмуи таҳқиқшуда дахл доранд ва ҳангоми истифодаи онҳо барои тамоми комплекси агросаноатии вилоят маҳдудияти интихоб бояд ба назар гирифта шавад.

Дар зербоби 3.1 модели баҳодиҳии таъсири омилҳои баҳисобгирии идоракунӣ ба самаранокии қарорҳои идоракунӣ пешниҳод шудааст. Дар модели дохилии корхона рақамикунонӣ, буҷетгузорӣ, марказҳои масъулият, мониторинги хароҷот ва ҳисоботи идоракунӣ ба ҳам пайваст мешаванд. Мантиқи чунин интихоб аз он бармеояд, ки сифати қарор ба як унсури ҷудогона вобаста набуда, аз ҳамоҳангии маҷмуи воситаҳои идоракунӣ ташаккул меёбад.

Барои муқоисаи сенарияҳо КИ «Сомонҷон» ва ҶДММ «Мармарӣ» интихоб гардидаанд. Муаллиф ворид намудани корхонаи дуюмро ба қисми моделсозӣ бо дастрасии маълумоти солҳои 2020 то 2024 ва фарқияти дараҷаи омодагии иттилоотию ташкилӣ шарҳ медиҳад. Ин тавзеҳ робитаи қисми таҳлилӣ ва моделсозиро равшантар мегардонад, ҳарчанд тавсифи муфассалтари пойгоҳи ибтидоӣ барои такрори ҳисобҳо муфид мебуд.

Дар ҷадвали 3.1.3 индекси КИ «Сомонҷон» барои сенарияҳои ҷорӣ, такмилёфта ва инноватсионӣ мутаносибан 0,48, 0,59 ва 0,67 қабул шудааст. Барои ҶДММ «Мармарӣ» ин нишондиҳандаҳо 0,72, 0,79 ва 0,82 мебошанд.

Афзоиши нисбӣ дар сенарияи инноватсионӣ 39,6 ва 13,9 фоиз ҳисоб гардидааст. Тафовути натиҷаҳо бо сатҳи ибтидоӣ ва захираи гуногуни такмили низоми идоракунӣ шарҳ дода мешавад.

Қадами минбаъда ба модел ворид намудани омилҳои экосистемавӣ ва ҳамгироии иттилоотӣ мебошад. Дар ҷадвали 3.1.4 индекси натиҷавӣ барои КИ «Сомонҷон» аз 0,44 то 0,69 ва барои ҶДММ «Мармарӣ» аз 0,66 то 0,82 тағйир меёбад. Дар ин ҷо сухан дар бораи натиҷаҳои ҳисобии модели пешниҳодшуда меравад. Онҳоро ҳамчун афзоиши воқеан бадастомадаи фоида ё маҳсулнокии корхонаҳо тафсир кардан дуруст намебошад.

Аҳаммияти модели мазкур дар имконияти муқоисаи самтҳои такмил ва муайян намудани афзалиятҳои идоракунӣ ифода меёбад. Таҳлили ҳассосият низ барои баррасии таъсири тағйирёбии омилҳо муфид аст. Ҳамзамон, эътимоднокии баҳодиҳии индексӣ ба тартиби меъёрбандӣ, интихоби вазнҳо ва сифати маълумоти ибтидоӣ вобаста мебошад. Аз ин рӯ, арзиши натиҷаҳо пеш аз ҳама ҳамчун воситаи таҳлили сенариявӣ ва дастгирии қабули қарорҳо арзёбӣ мегардад.

Зербоби 3.2 ба ташаккули механизми баҳисобгирии идоракунӣ дар асоси марказҳои масъулият ва занҷираи арзиш бахшида шудааст. Муаллиф кӯшиш кардааст, ки маълумоти хароҷотро бо воҳидҳои масъул ва марҳилаҳои ташаккули маҳсулот пайваст намояд. Чунин муносибат барои муайян намудани манбаи пайдоиши инҳирофҳо ва арзёбии саҳми ҳар воҳид дар натиҷаи умумии корхона аҳаммияти амалӣ дорад.

Дар механизми пешниҳодшуда марказҳои масъулият вазифаи воҳиди ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумотро иҷро мекунанд. Занҷираи арзиш бошад, робитаи байни таъминот, истеҳсол, коркард ва фурӯшро таъмин менамояд. Пайвастани ин ду унсур имкон медиҳад, ки хароҷот аз рӯйи ҷойи пайдоиш ва мақсади истифода таҳлил гардад. Барои роҳбарият ин тартиб дар интихоби роҳи коҳиши хароҷоти зиёдатӣ ва беҳтар намудани истифодаи захираҳо муфид мебошад.

Ҷиҳати мусбати пешниҳод дар он аст, ки масъулияти иқтисодӣ бо маълумоти мушаххаси баҳисобгирӣ алоқаманд карда мешавад. Дар амал таъйин намудани шахси масъул бе муайян кардани нишондиҳандаи назоратшаванда натиҷаи кофӣ намедиҳад. Дар доираи механизми диссертатсия буҷет, маълумоти воқеӣ ва ҳисоботи марказҳои масъулият бояд ба ҳам мувофиқ гарданд. Аз ҳамин мавқеъ, пешниҳод дорои заминаи қобили истифода барои таҳияи низомномаҳои дохилии корхона мебошад.

Дар зербоби 3.3 модели рақамии баҳисобгирии идоракунӣ ва харитаи роҳи татбиқи он баррасӣ шудааст. Самти асосӣ ҳамгиро намудани маълумоти муҳосибӣ, истеҳсолӣ, анборӣ ва буҷетӣ дар муҳити ягонаи иттилоотӣ мебошад. Муаллиф ба зарурати марҳилавӣ будани гузариш таваҷҷуҳ мекунад, ки барои корхонаҳои дорои имконияти нобаробари молиявию кадрӣ муносиб мебошад.

Дар кор истифодаи воситаҳои банақшагирии захираҳои корхона ва таҳлили иттилооти тиҷоратӣ бо такмили ҳисоботи идоракунӣ алоқаманд шудааст. Таҳлили SWOT монеаҳои ташкилӣ ва кадрии ин гузаришро фаро мегирад. Қобили дастгирӣ аст, ки рақамикунонӣ ҳамчун воситаи таъмини иттилооти саривақтӣ баррасӣ мешавад. Арзиши амалии ин пешниҳодҳо дар сурати таҳияи тартиби ягонаи воридкунии маълумот, муайян кардани ҳуқуқи дастрасӣ ва омодасозии кормандон бештар мегардад.

Навгонии илмӣ ва саҳми шахсии довталаб. Навгонии илмии диссертатсия дар чор самти асосӣ ифода ёфтааст. Самти якум ба такмили равиши назариявию методии ташкили баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити ташаккули экосистемаи аграрӣ алоқаманд мебошад. Дар ин равиш хусусиятҳои соҳавӣ бо омилҳои ташкилӣ, иқтисодӣ ва рақамӣ пайваст мегарданд. Аҳаммияти он дар васеъ намудани доираи таҳлили иттилооти идоракунӣ бо назардошти муносибатҳои байни иштирокчиёни истеҳсолот мебошад.

Самти дуюм таҳияи модели интегралии баҳодиҳии самаранокии қарорҳои идоракунӣ мебошад. Муаллиф ба омилҳои дохилии баҳисобгирии идоракунӣ нишондиҳандаҳои ҳамгироии иштирокчиёни занҷираи арзиш ва мубодилаи иттилоотро ҳамроҳ кардааст. Ин пешниҳод барои муқоисаи имконияти такмили корхонаҳо замина фароҳам меорад. Ҷанбаи нав дар таркиб ва пайвастагии омилҳои барои шароити таҳқиқот интихобшуда ифода меёбад.

Самти сеюм ба механизми ҳамгироии марказҳои масъулият ва занҷираи арзиш дахл дорад. Худи мафҳумҳои мазкур дар илми баҳисобгирии идоракунӣ собиқа доранд. Саҳми довталаб аз мутобиқсозӣ ва ба ҳам пайвастани онҳо барои ҳалли мушкилоти корхонаҳои таҳқиқшуда иборат мебошад. Чунин арзёбӣ ба мазмуни воқеии натиҷаҳо мувофиқ буда, ҷойгоҳи пешниҳоди муаллифро дар доираи равишҳои мавҷуда дақиқтар месозад.

Самти чорум модели рақамӣ ва харитаи роҳи татбиқи марҳилавии он мебошад. Муаллиф маълумоти дорои вазифаҳои гуногунро дар муҳити

ягонаи идоракунӣ муттаҳид месозад. Дар ин маврид арзиши илмӣ ва амалӣ ба интихоби пайдарпайии тағйирот ва мутобиқати он ба шароити корхонаҳои комплекси агросаноатӣ вобаста аст. Пешниҳод барои гузариш аз автоматикунонии амалиёти алоҳида ба ташкили ҷараёни ҳамоҳанги иттилоотӣ хизмат мекунад.

Саҳми шахсии довталаб дар гузориши масъала, омӯзиши адабиёти соҳавӣ, ҷамъбасти маълумоти корхонаҳо, гузаронидани баҳодиҳии муқоисавӣ ва коркарди моделу тавсияҳо ифода меёбад. Мазмуни бобҳо ба муқаррароти ба ҳимоя пешниҳодшаванда робита дорад. Ба андешаи мо, маҷмуи натиҷаҳои мазкур барои таҳқиқоти дараҷаи доктори фалсафа (PhD) дорои аҳаммияти илмӣ мебошад. Дар айни замон, баёни ҳудуди татбиқ ва фарқи натиҷаи муаллиф аз усулҳои пешина бояд дар ҳамаи қисмҳои кор яксон ва мушаххас нигоҳ дошта шавад.

Аҳаммияти амалӣ ва инъикоси натиҷаҳо дар интишорот. Аҳаммияти назариявии таҳқиқот аз инкишофи фаҳмиши баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун низоми таъминоти иттилоотию таҳлилии корхона дар муҳити ҳамкории агросаноатӣ бармеояд. Маводи кор барои таҳқиқи робитаи марказҳои масъулият, тартиби ташаккули арзиши аслӣ ва ҷараёнҳои иттилоотии занҷираи арзиш қобили истифода мебошад. Ҳамзамон, натиҷаҳо масъалаи мутобиқ намудани усулҳои баҳисобгирии идоракуниро ба хусусиятҳои истеҳсолоти кишоварзӣ рушд медиҳанд.

Аҳаммияти амалии кор дар имконияти истифодаи пешниҳодҳо барои ташхиси низоми мавҷуда, танзими буҷетгузорӣ ва беҳтар намудани ҳисоботи дохилӣ ифода меёбад. Роҳбарони корхонаҳо метавонанд аз нишондиҳандаҳои ташхисӣ барои муайян кардани самтҳои аввалиндараҷаи такмил истифода баранд. Механизми марказҳои масъулият бошад, барои муайян намудани вазифаи воҳидҳо, тартиби ҳисоботдиҳӣ ва назорати истифодаи захираҳо заминаи методӣ фароҳам меорад.

Дар диссертатсия истифодаи тавсияҳои назариявию методӣ дар Коллеҷи информатика ва техникаи компютерии шаҳри Душанбе бо санади № 40 аз 18 феврали соли 2026 ва Коллеҷи махсусгардонидашудаи шаҳри Бохтар бо санади № 4, 12/2 аз 28 январи соли 2026 зикр шудааст. Ҳамчунин, татбиқи тавсияҳои муайян дар фаъолияти Сарраёсати кишоварзии вилояти Хатлон бо санади № 01/211 аз 7 августи соли 2026 оварда шудааст. Ин маълумот мувофиқи матни пешниҳодшуда арзёбӣ гардида, тасдиқи мустақили ҳаҷми самараи иқтисодии татбиқро иваз намекунад.

Доир ба натиҷаҳои таҳқиқот 12 мақолаи илмӣ бо ҳаҷми умумии зиёда аз 5,6 ҷузъи чопӣ нашр шудааст. Аз ин шумора 5 мақола дар маҷаллаҳои илмии тавсияшудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба табъ расидааст. Мавзуъҳои интишороти дар феҳрист овардашуда бо масъалаҳои асосии диссертатсия робита доранд. Дар маҷмуъ, самтҳои назариявӣ, таҳлилӣ ва тавсиявии кор дар маводи нашршуда инъикос ёфтаанд.

Муқоисаи автореферат бо диссертатсия мутобиқати самти умумии таҳқиқот, мақсаду вазифаҳо ва натиҷаҳои асосиро муайян месозад. Дар автореферат модели баҳодиҳӣ, механизми марказҳои масъулият ва самтҳои рақамикунонӣ муаррифӣ шудаанд. Маводи таҳқиқотро дар таълими фанҳои баҳисобгирии идоракунӣ, таҳлили фаъолияти хоҷагидорӣ ва дар барномаҳои такмили ихтисоси муҳосибону роҳбарони корхонаҳо истифода бурдан мумкин аст.

Эродҳо ва масъалаҳои баҳсталаб. Дар баробари ҷиҳатҳои мусбат, диссертатсия дорои баъзе масъалаҳои баҳсталаб ва нуктаҳои ниёзманд ба тавзеҳ мебошад. Эродҳои зерин ба такмили асоснокии методӣ ва афзудани имконияти истифодаи амалии натиҷаҳо нигаронида шудаанд.

1. Дар боби якум фарқи экосистемаи аграрӣ аз кластер, ҳамкории шартномавии корхонаҳо ва занҷираи маъмулии таъминот метавонист дақиқтар ифода гардад. Муайян намудани меъёрҳои фарққунанда ва ҳудуди мубодилаи иттилооти байни субъектҳои мустақил имкон медод, ки хусусияти экосистемавии механизми пешниҳодшуда равшантар гардад.

2. Дар зербоби 2.2 таҳлили муқоисавӣ асосан чор корхонаро фаро мегирад. Шарҳи муфассалтари меъёрҳои интихоб, давраи ҷамъоварии маълумот ва тартиби санҷиши баҳогузории сифатӣ дар ҷадвалҳои 2.2.1 ва 2.2.4 зарур аст. Инчунин, фосилаи коэффитсиенти ташхисӣ аз сатҳи шартии пурра набояд ҳамчун фоизи воқеии набудани баҳисобгирии идоракунӣ ё талафоти иқтисодӣ тафсир шавад.

3. Дар зербоби 3.1 барои такрор намудани ҳисобҳои модел маълумоти бештар доир ба тартиби интихоби вазнҳо, ҳайати коршиносон ва устувории натиҷаҳо нисбат ба тағйирёбии баҳогузорӣ лозим мебошад. Фарқи индекси ташхисии боби дуюм аз индексҳои моделсозии боби сеюм низ бояд дар як тавзеҳи мушаххаси методӣ ҷамъбаст карда шавад.

4. Дар ҷадвали 3.1.4 ифодаи «баъди татбиқ» метавонад натиҷаи сенариявиро ба натиҷаи воқеан мушоҳидашуда монанд намояд. Мувофиқ

мебуд, ки натиҷаҳои пешбинишавандаи модел аз натиҷаҳои санҷидашудаи ҷорӣ намудани механизм ҷудо баён шаванд. Барои арзёбии самараи амалӣ муқоисаи маълумоти воқеии хароҷот ва натиҷаҳои корхона пеш ва баъд аз татбиқ муфид мебошад.

5. Дар зербобҳои 3.2 ва 3.3 тавсияҳои рақамикунонӣ ва ташкили мубодилаи маълумот ба шарҳи муфассалтари хароҷоти ҷорӣ намудан, манбаи маблағгузорӣ ва тартиби ҳифзи иттилооти тиҷоратӣ ниёз доранд. Намунаи шакли ҳисоботи маркази масъулият ва тартиби дастрасии шарикон ба маълумот имконияти татбиқи механизмро бештар мегардонд.

6. Матн ба таҳрири ҷудогонаи забонӣ ва техникӣ ниёз дорад. Аз ҷумла, дар саҳифаи 117 ифодаи ҳисоби афзоиш такрор шудааст. Яксонсозии истилоҳҳои буҷетгузорӣ ва буҷетбандӣ, тарзи навишти ихтисорот ва баъзе реквизитҳои библиографӣ сифати пешниҳодро беҳтар менамояд.

Эродҳои мазкур арзиши умумии натиҷаҳои илмиро аз байн намебаранд. Бартараф намудани онҳо пеш аз ҳама ба дақиқии баён, шаффофияти ҳисобҳо ва пурратар гардидани ҷанбаҳои амалии пешниҳодҳо мусоидат мекунад.

**Хулосаи умумии муассисаи пешбар**

Диссертатсияи Маҳмадуллои Раҳмони Маҳмадалӣ ба масъалаи муҳими такмили баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои комплекси агросаноатӣ бахшида шудааст. Муаллиф масъалаи мазкурро бо назардошти шароити вилояти Хатлон, робитаи иштирокчиёни занҷираи арзиш ва талаботи таъминоти иттилоотии идоракунӣ таҳқиқ кардааст. Дар кор байни омӯзиши назариявӣ, ташхиси вазъи мавҷуда ва пешниҳодҳои методию амалӣ пайдарпайии мантиқӣ мавҷуд мебошад.

Аз рӯйи мазмун, объект ва натиҷаҳои асосӣ диссертатсия ба самти ихтисоси 6D050800 - Баҳисобгирӣ ва аудит (6D050801 - Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит) мувофиқ мебошад. Масъалаҳои ташкили баҳисобгирӣ, баҳисобгирии хароҷот ва ташаккули ҳисоботи идоракунӣ меҳвари асосии корро ташкил медиҳанд. Автореферат мазмун ва муқаррароти асосии диссертатсияро инъикос менамояд.

Ҳамин тариқ, диссертатсияи Маҳмадуллои Раҳмони Маҳмадалӣ дар мавзуи «Мукаммалгардонии низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои комплекси агросаноатӣ дар шароити ташаккули экосистемаи аграрӣ (дар мисоли корхонаҳои вилояти Хатлон)» ҳамчун кори илмии анҷомёфта мусбат арзёбӣ гардида, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи

илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D050800 - Баҳисобгирӣ ва аудит (6D050801 - Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит) сазовор дониста мешавад.

Дар ҷаласаи кафедраи баҳисобгирии муҳосибии ДДМИТ 12-нафар иштирок доштанд. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» - 12 нафар, «зид» - нест, «бетараф» - нест.

Тақриз дар ҷаласаи кафедраи баҳисобгирии муҳосибии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон аз «16» октябри соли 2026, суратҷаласаи №3/1 баррасӣ ва тасдиқ гардид.

**Раиси ҷаласа:**
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент Бобомуродов Б.Э.

**Эксперт:**

таҳиякунандаи тақриз,
номзади илмҳои иқтисодӣ,
и.в.дотсент Ҳукматов Д.Ҷ.

**Котиби ҷаласа:**
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент Олимов Д.А.

Имзои номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент Бобомуродов Б.Э., номзади илмҳои иқтисодӣ, и.в.дотсент Ҳукматов Д.Ҷ. ва номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент Олимов Д.А.-ро тасдиқ менамоям

Сардори раёсати кадрҳо ва
корҳои махсуси Донишгоҳи
давлати молия ва иқтисоди Тоҷикистон Мирҷамолов М.А.

Суроғаи муассисаи пешбар:
734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, кӯчаи Нахимов, 64/14
Тел.: (992) 231-02-01, 231-08-43
Факс: (+992 37) 231-02-01
E-mail:tgfeu@tgfeu.tj